

University of Tabriz

Contemporary Comparative Legal Studies

Online ISSN: 2821-0514

Volum: 15 Issue: 35

Summer 2024

Article Type: Research Article

Pages: 261-292

The Principles for Assessing and Calculating of Damages In Loss of Profit Insurances

Mona Abdi¹| Abbas Mirshekari²

1. PhD in Private Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran (Corresponding Author)

monaabdi7@yahoo.com

2. Assistant Professor, University of Tehran, Iran

mirshekariabbas1@yahoo.com

Abstract

Loss of profit insurance or business interruption insurance is one of the most practical insurances available in the insurance market of many countries, whose importance in the economic and insurance system is undeniable. Statistical studies in many countries have also proven the importance and applicability of this type of insurance in modern societies. Despite of the importance of this type of insurance, Iranian insurance system, only points out its name without using it commonly while in some countries, especially in America, these insurances have been provided for a long time and valuable experiences have been gained in this field. Therefore, it is necessary to use the experiences gained from developed countries in this field in reviewing the regulations of these insurances. On the other hand, compensation for loss of profit is still faces doubts and uncertainties in Iranian's legal system. Hence accepting and using more of this type of insurance has double importance in Iranian legal system and can be one of the solutions to compensate this type of damage in the current situation. Therefore, and based on this necessity, we have tried to introduce this type of insurance, the reasons for their legal and economic importance, the variety of this type of insurance, and the most important principles and criteria for evaluating and calculating loss of profit damage with a comparative and analytical approach.

Keywords: *Insurance, Loss of profit, Business interruption, The principles of evaluating damages.*

Received: 2023/11/13 Received in revised form: 2024/04/08 Accepted: 2024/04/22 Published: 2024/06/30

DOI: 10.22034/LAW.2024.59203.3338

Publisher: University of Tabriz

Tabrizulaw@gmail.com

اصول ارزیابی و محاسبه خسارت در بیمه‌های عدم‌النفع

مونا عبدی^۱ | عباس میرشکاری^۲

monaabdi7@yahoo.com

۱. دکتری حقوق خصوصی دانشگاه شهید بهشتی تهران، ایران (نویسنده مسئول)

mirshekariabbas1@yahoo.com

۲. استادیار دانشگاه تهران، ایران

چکیده

بیمه‌های عدم‌النفع یا وقفه تجاری یکی از کاربردی‌ترین بیمه‌های موجود در بازار بیمه‌ای بسیاری از کشورهاست که اهمیت آن در نظام اقتصادی و بیمه‌ای غیرقابل انکار است. مطالعات آماری در بسیاری از کشورها نیز اهمیت و کاربرد این نوع بیمه‌ها را در جوامع امروزی اثبات کرده است. با وجود اهمیت و کاربرد آن، در نظام بیمه‌ای ایران ارائه و استفاده از این بیمه‌ها صرفاً در حد یک نام باقی مانده است؛ در حالی که در برخی از کشورها به‌ویژه در آمریکا این بیمه‌ها از مدت‌ها قبل ارائه شده و در این زمینه تجربیات ارزشمندی به‌دست آمده است. از این رو، لازم است در بررسی مقررات این بیمه‌ها از تجربیات حاصله از کشورهای توسعه‌یافته در این زمینه استفاده شود. از طرف دیگر جبران خسارت عدم‌النفع در نظام حقوقی ایران هنوز با تردیدها و احتمالاتی مواجه است؛ بنابراین پذیرش و استفاده بیشتر از این بیمه‌ها در نظام حقوقی ایران دارای اهمیت مضاعفی است و می‌تواند به‌عنوان یکی از راهکارهای پوشش و جبران این نوع خسارات در شرایط کنونی باشد. بر اساس همین ضرورت، در این پژوهش تلاش شده است تا با رویکردی توصیفی-کاربردی، دلایل اهمیت حقوقی و اقتصادی این بیمه‌ها و مهم‌ترین اصول و ضوابط ارزیابی و محاسبه خسارت در آنها معرفی گردد.

واژگان کلیدی: اصول ارزیابی خسارت، بیمه، توقف فعالیت‌های تجاری، عدم‌النفع.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۲۲ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۱/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۰۳ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۴/۰۹

DOI: 10.22034/LAW.2024.59203.3338

Tabrizulaw@gmail.com

ناشر: دانشگاه تبریز

مقدمه

امروزه مطالبه خسارت عدم‌النفع^۱ در بسیاری از دعاوی و اختلافات از جمله دعاوی قراردادی، غیرقراردادی (فراقردادی)، دعاوی تجاری، مالکیت‌های فکری و نیز در دعاوی بیمه‌ای مطرح می‌شود. از آنجا که موضوع این خسارت به‌طور ذاتی تا حدودی دربرگیرنده برخی از عدم قطعیت‌ها و احتمالات است و همچنین با توجه به اینکه در برخی مواقع، میزان خسارت عدم‌النفع ادعایی از خسارات اصلی مورد مطالبه در دعاوی بیشتر است، اثبات و ارزیابی آن با دشواری‌ها و چالش‌های زیادی مواجه است^۲. بنابراین در گام نخست، شناخت درست این مفهوم و حدود و قلمرو آن برای خواهان‌ها و خواندگان دعاوی، کارشناسان، شرکت‌های بیمه و سیستم‌های قضایی که با این نوع خسارت در ارتباط هستند، بسیار مهم است و در بیشتر کشورها تلاش می‌شود تا مباحث این حوزه و دشواری‌ها و چالش‌های آن به‌خوبی مورد بحث و تحلیل قرار گیرد^۳. به‌علاوه، با توجه به دشواری ارزیابی و محاسبه موضوع این خسارت، شرایط و استانداردهای اثباتی آن به‌زمینه‌ای که خسارت از آن ناشی می‌شود، بستگی دارد و با آنکه محاسبه دقیق این خسارت امکان‌پذیر و لازم نیست، اما ضروری است که با قطعیت کافی وقوع این خسارت و میزان آن اثبات گردد^۴.

از طرف دیگر، خسارات عدم‌النفع در صنایع بیمه‌ای هم موضوع نوعی از قراردادهای بیمه قرار می‌گیرد که در دهه‌های اخیر به‌واسطه نقش مهمی که در ایجاد ثبات اقتصادی برای بنگاه‌های اقتصادی دارند، از آنها با عنوان «بیمه‌های امنیت تولید» نیز یاد می‌شود. با وجود آثار بسیار مثبت این نوع بیمه‌ها در جوامع، در نظام حقوقی و صنعت بیمه ایران به این نوع بیمه‌ها توجه مناسب و کافی نشده است. در آثار بسیار محدود و قدیمی که به این موضوع پرداخته شده، صرفاً به بیان اقسام این نوع بیمه‌ها و شرایط انعقاد این نوع

۱. برای بررسی خسارت عدم‌النفع در نظام حقوقی ایران، ر.ک. رضا سکوتی و نگار شمالی، «جایگاه عدم‌النفع در نظام حقوقی ایران»، *مطالعات حقوقی معاصر*، ش ۲ (۱۳۹۰)، صص ۷۹-۹۸.

2. Joseph, Wylie & Christopher, Fahy, "Proving and Defending Lost-Profits Claims", *American Bar Association, Section of Litigation*, (2007), p. 7.

3. Newman, Z & Ellis, A, "Primer on Recovery Lost-Profit Damages", *Business Torts Litigation*, Vol. 20. No. 1 (2012), pp. 22, 24.

4. *Ibid*, pp. 22, 24.

قراردادهای بیمه اکتفا شده است.^۵ با توجه به فقدان تجربه کافی در این زمینه در نظام حقوقی و بیمه‌ای ایران و حصول تجربیات ارزشمند در برخی دیگر از کشورها، در این پژوهش تلاش شده است تا مقررات این حوزه به‌ویژه در خصوص نحوه محاسبه و اصول مدنظر در ارزیابی خسارت در این نوع بیمه‌ها در کشورهای باتجربه‌تر مورد مطالعه قرار گیرد و راه‌حلهایی برای خلأهای موجود در نظام حقوقی ایران مطرح شود. بر اساس نکات مطرح‌شده، مهم‌ترین پرسش‌هایی که در خصوص این نوع بیمه‌ها طرح می‌شود این است که آیا این نوع بیمه‌ها برای جبران خسارت عدم‌النفع تابع عموماً نظام مسئولیت مدنی در هر کشوری در خصوص قابلیت جبران خسارت عدم‌النفع هستند یا خیر؟ آیا این نوع بیمه‌ها کلیه زیان‌های اقتصادی وارده بر صاحبان کسب و کار را جبران می‌کنند؟ به‌علاوه با توجه به دشواری مرحله ارزیابی خسارت، چه نکاتی در مرحله ارزیابی باید مدنظر قرار گیرد؟

یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد با توجه به اینکه این نوع بیمه‌ها نوعی توافق و قرارداد میان بیمه‌گر و بیمه‌گذار برای جبران خسارات خاصی است که مورد توافق قرار گرفته، بنابراین یکی از ابزارهای مناسب و کارآمد برای جبران خسارت عدم‌النفع حتی در کشورهایی است که این خسارت را به‌صراحت با به‌طور کامل مورد پذیرش قرار نداده‌اند. همچنین با آنکه این نوع بیمه‌ها بخش‌هایی از خسارات اقتصادی وارده به زیان‌دیدگان را جبران می‌کنند، اما با توجه به اینکه غالباً بیمه‌هایی ثانویه محسوب می‌شوند که صرفاً خسارات عدم‌النفع را به تبع بیمه اصلی خود اموال تحت پوشش قرار می‌دهند، تمام زیان‌های اقتصادی را مورد جبران قرار نمی‌دهد و دامنه جبران این نوع بیمه‌ها محدودتر از بیمه‌هایی که است که به جبران کلیه زیان‌های اقتصادی وارده می‌پردازد. همچنین برای ارزیابی دقیق‌تر میزان درآمد و سودآوری کسب و کارها عمدتاً شرکت‌های بیمه‌ای که این نوع بیمه‌ها را ارائه می‌کنند به دو دسته عوامل داخلی و خارجی شرکت یا بنگاه توجه

۵. برخی از این آثار عبارت‌اند از:

- آیت کریمی، بیمه اموال و مسئولیت، ج ۲، (تهران: دانشکده امور اقتصادی، ۱۳۷۱).
- حمید بهرامی و همکاران، «بیمه عدم‌النفع در حقوق ایران با مطالعه تطبیقی در فقه امامیه و حقوق انگلستان»، صنعت بیمه، ش ۴، (۱۳۸۶)، صص ۳-۳۳.
- محمد میهن‌یار، «بیمه ماشین‌آلات صنعتی»، بیمه مرکزی ایران، ش ۱ (۱۳۶۶).
- کاظم ملکوتی، «آشنایی با بیمه عدم‌النفع ماشین‌آلات»، پیام بیمه، (۱۳۸۴).

می‌کنند تا تخمین دقیق‌تری از میزان و حجم فعالیت مورد بیمه داشته باشند. این عوامل طیف وسیعی از نکات و عناصر را برای بررسی مدنظر قرار می‌دهد و اگر به‌صورت صحیح و دقیق انجام شود ارزیابی منصفانه و معقولی از خسارت عدم‌النفع وارده ارائه می‌کند.

در همین راستا در این نوشتار با رویکردی توصیفی و در بخش‌هایی کاربردی، ابتدا مرور مختصری بر تاریخچه و مفهوم این نوع بیمه‌ها و نیز دلایل ارائه و اهمیت آنها انجام خواهد شد. سپس مهم‌ترین و رایج‌ترین اجزای این بیمه‌ها مدنظر قرار می‌گیرد و درنهایت به مهم‌ترین و دشوارترین بخش آن یعنی اصول و شرایط ارزیابی خسارت پرداخته خواهد شد تا بر اساس تجربیات حاصل از مطالعه تطبیقی، مقررات این نوع بیمه‌ها، راهکارها و پیشنهادهایی در نظام حقوقی و بیمه‌ای ایران مطرح گردد تا ضمن جبران مناسب خسارت عدم‌النفع بنگاه‌های اقتصادی که در شرایط کنونی جبران آنها با تردید و شبهه مواجه است، از دارا شدن ناعادلانه و جبران بیش از میزان واقعی خسارت در این بنگاه‌ها جلوگیری گردد و شرکت‌های بیمه نیز با ارائه این نوع بیمه‌ها، از سودآوری لازم برخوردار باشند.

۱. تاریخچه و مفهوم بیمه‌های عدم‌النفع

به لحاظ تاریخی، از قرن نوزدهم میلادی و با ظهور انقلاب صنعتی، جبران خسارات اقتصادی از جمله خسارات عدم‌النفع، هم از نظر اجتماعی و اقتصادی و هم از نظر حقوقی و قضایی بسیار مورد توجه بود و یکی از نگرانی‌های اصلی صاحبان صنایع و کسب و کارها محسوب می‌شد. بخش عمده این نگرانی‌ها از تصمیم اتخاذشده در پرونده معروف *هادلی علیه باکسندل*^۶ ناشی می‌شد که در آن دادگاه جبران خسارت عدم‌النفع ناشی از وقفه تجاری را به دلیل تأخیر در تحویل یک قطعه کوچک اما مهم در یک آسیاب رد کرده بود. این پرونده از بسیاری از جهات مورد بررسی و تحلیل محققان قرار گرفته، اما یکی از نتایج بسیار مهم آن که بعدها مشاهده شد، افزایش پوشش‌های بیمه‌ای برای جبران خسارت عدم‌النفع بود. با توجه به اینکه در این پرونده به جبران خسارت عدم‌النفع رأی داده نشد، برای رفع نگرانی‌های ناشی از جبران نشدن کامل این خسارات، فعالان این عرصه به ابزار حمایتی جدیدی با عنوان «پوشش‌های بیمه‌ای عدم‌النفع یا وقفه تجاری» روی آوردند. در بسیاری از

6. Hadley v. Baxendale, 156 Eng. Rep. 145 (Ex. Ch.1854).

موقعیت‌های تجاری و اقتصادی جدید، زیان وارده بر زیان‌دیده از طریق همین پوشش‌های بیمه‌ای جبران شده، این امر باعث فعال ماندن مشاغل مختلف و ایجاد ثبات اقتصادی می‌شود و امنیت تولید را فراهم می‌آورد.^۷ بعدها با وقوع جنگ‌های جهانی یا حملات به مرکز تجارت جهانی و حمله یازدهم سپتامبر که در آن آسیب‌های فراوانی به اموال تجار وارد شد و در نتیجه موجب وقفه در تجارت و ناتوانی شرکت‌ها در تأمین منابع مالی برای پرداخت حقوق و دستمزدها و سایر هزینه‌های تولیدی گردید، بر اهمیت این نوع از پوشش‌های بیمه‌ای بیشتر تأکید شد و در اکثر بیمه‌های اموال تجاری این پوشش بیمه‌ای به‌عنوان یک پوشش ثانویه پیشنهاد می‌شد. از همین زمان بود که رفته‌رفته ضرورت توجه به این نوع بیمه‌ها بیشتر از قبل مطرح شد و به‌عنوان یک نوع بیمه جدید در سید بیمه‌های کشورهای پیشرفته و صنعتی قرار گرفت تا حدی که امروزه بیمه‌های عدم‌النفع (وقفه تجاری) به یک جزء ضروری و رایج در لیست بیمه‌های خریداری‌شده برای شرکت‌های تجاری و مشاغل مختلف تبدیل شده است.^۸

پوشش‌های بیمه‌ای برای وقفه یا توقف در فعالیت‌های تجاری که با عناوین «بیمه‌های عدم‌النفع» یا پوشش‌های «عنصر زمانی» و نیز بعضاً با عنوان بیمه‌نامه‌های «استفاده و تصرف» اموال تجاری معرفی می‌شود، بیمه‌هایی هستند که ظاهراً برای اولین بار در اواخر سال ۱۸۷۰ در ایالات متحده آمریکا مطرح شد و تا مدت‌ها پوشش بیمه‌ای رایج و معمول نبود.^۹ در سال ۱۸۸۰ در انگلستان نیز این نوع بیمه‌ها مطرح شد و اولین تعریفی که از این بیمه‌ها شد این بود که «پوشش بیمه آتش‌سوزی، خسارت‌های مستقیم وارد به اموال و اشیاء (منقول یا غیرمنقول) را جبران می‌کند و بیمه عدم‌النفع به‌صورت پوشش ثانویه‌ای است که خسارت ناشی از توقف در فعالیت عادی بیمه‌گذار به علت آتش‌سوزی را جبران می‌کند».^{۱۰} از حدود سال ۱۹۰۰ تا ۱۹۲۰ خرید این‌گونه بیمه‌ها به‌تدریج افزایش یافت و بازارپذیری

7. Andrew, Hecker, "Business Interruption Losses: An Overview", *The Forum*, vol. 12, No. 2 (1977), p. 629.

8. Robert, Brennan & Laura, Conway, "Business Income Insurance Coverage", *The Brief*, Vol. 32, No. 4 (2003), p. 65.

9. John, Williams & James, Covington, "Coverage of Manufacturers Profits under Business Interruption Endorsement", *Insurance Counsel Journal*, Vol. 30, No. 2 (1963), p. 212.

۱۰. احسان جلالی لواسانی و میررستم اسدالله‌زاده بالی، «بیمه عدم‌النفع و بررسی عوامل مؤثر بر تقاضای آن»، *تازدهای جهان بیمه*، ش ۱۴۰ و ۱۴۱ (۱۳۸۸)، ص ۱۶.

بیشتری را تجربه کرد، اما از سال ۱۹۲۰ به بعد می‌توان گفت که خرید این نوع بیمه‌ها به‌طور فزاینده‌ای افزایش یافت و در مشاغل بسیاری مورد توجه قرار گرفت تا آنجا که در دهه‌های اخیر این پوشش‌های بیمه‌ای حتی مورد توجه صاحبان مشاغل کوچک‌تر نیز قرار گرفته و بخشی از پوشش‌های بیمه‌ای مرسوم در بیمه‌های اموال در بسیاری از کشورها شده است»^{۱۱}.

این بیمه‌ها ممکن است به‌صورت مستقل منعقد گردد یا به‌صورت یک بند یا شرط ضمن قرارداد بیمه اصلی آورده شود و یا در قالب یک سند الحاقیه به‌عنوان بیمه تکمیلی به بیمه‌نامه اصلی که عمدتاً بیمه‌نامه‌های آتش‌سوزی یا انفجار اموال تجاری است، ضمیمه گردد^{۱۲}. در صورتی که مفاد این پوشش بیمه‌ای به‌صورت شرط در ضمن قرارداد بیمه اصلی اضافه گردد، اغلب با عناوین و اصطلاحات متفاوتی از جمله شرط پوشش «زبان‌های واقعی»، «وقفه تجاری»، «درآمد حاصل از کسب و کار (تجارت)»، «عواید ناخالص»، «پوشش عنصر زمانی» و «عواید ناخالص مربوط به پوشش عنصر زمانی» در بیمه‌نامه‌های مختلف تنظیمی میان بیمه‌گران و بیمه‌گذاران تصریح می‌شود^{۱۳}. امروزه این بیمه‌ها دارای انواع مختلفی شده‌اند از جمله برخی از مهم‌ترین آنها، بیمه‌های عدم‌النفع ماشین‌آلات، تجهیزات الکترونیکی و کامپیوتری، توقف تأسیسات انرژی شهری، و تمام‌خطر نصب است^{۱۴}.

۲. اجزای (عناصر) بیمه‌های عدم‌النفع

آنچه در بررسی این بیمه‌ها به‌ویژه در مرحله ارزیابی خسارت بسیار مهم است، توجه به واقعیات هر خسارت و نیز جزئیات پوشش بیمه‌ای است و با توجه به اینکه غالباً این نوع بیمه‌ها به‌صورت شرط ضمن قرارداد بیمه اصلی درج شده یا به‌صورت یک سند مجزا به

11. J. Teague, "Recent Options on Business Interruption", *American Bar Association: Section of Insurance, Negligence and Compensation Law*, (1968), p. 622.

12. John, Williams & James, Covington, *op.cit.*, p. 212.

13. Clark, Schirle, "Time Element Coverages in Business Interruption Insurance", *The Brief*, Vol. 37, No. 1 (2007), p. 32.

۱۴. برای بررسی جزئیات این نوع بیمه‌ها، ر.ک. منابع مورد اشاره در زیرنویس شماره ۱.

Eisenhofer, Jay, "A Healthy Policy: What Kind of Insurance Does Your Client Company Need Against the Y2K Bug?", *Business Law Today*, vol. 8, no. 1 (1998).

Cohen, D. & Anderson, R. "Insurance Coverage for "Cyber-Loss", *Tort & Insurance Law Journal*, vol. 35, no. 4 (2000).

قرارداد اصلی بیمه الحاق می‌شود، بنابراین در تفسیر آن توجه به سایر مفاد بیمه‌نامه و ارزیابی کل قرارداد به‌عنوان یک مجموعه واحد حائز اهمیت خواهد بود.^{۱۵} مفاد و مقررات این بیمه‌ها از یک شرکت بیمه تا شرکت دیگر متفاوت است، اما غالباً همه آنها دارای عناصر زیر به‌عنوان اجزای اصلی این نوع بیمه‌ها هستند که در قراردادهای بیمه تصریح می‌گردد و در همین چارچوب نیز تحلیل و تفسیر می‌شوند:

- خطر تحت پوشش یا آسیب فیزیکی واقعی به مال تحت پوشش بیمه. اگرچه این نوع بیمه‌ها در ابتدا فقط در مورد خسارات ناشی از آتش‌سوزی و یا انفجار ارائه می‌شد، اما به تدریج خطرهای بیشتری تحت پوشش آنها قرار گرفت.

در برخی از بیمه‌نامه‌های داخلی در ایران نیز می‌توان این شرط را ملاحظه نمود؛ از جمله در بیمه‌های عدم‌النفع رانندگان خودرو بیمه ایران آمده است: «جبران درآمد ازدست‌رفته رانندگان و مالکان خودرو که خودرو آنها بدلیل حادثه (تصادف، سقوط، آتش‌سوزی و انفجار) امکان تردد و کار کردن را ندارد و باید مدت زمانی را در تعمیرگاه باشد و یا استراحت پزشکی داشته باشد».^{۱۶}

- مال یا اموال تحت پوشش بیمه در محل توصیف‌شده که عمدتاً باید اموال فیزیکی^{۱۷} باشد؛ اعم از اموال منقول و غیرمنقول.

- مدت اعتبار بیمه‌نامه. «این شرط در همان نمونه بیمه عدم‌النفع رانندگان از روز

15. Paul, Hummer, "Basics of Business Interruption Insurance: The Ins and Outs of Tricky Coverage", *Defense Counsel Journal*, Vol. 62, No. 3 (2002), p. 314.

16. <https://www.bimehsara.com>

۱۷. در مورد بیمه‌های عدم‌النفع تجهیزات الکترونیکی و کامپیوتری، تا مدت‌ها این شرط مورد بحث و تردید قرار می‌گرفت، اما بعدها با ارائه برخی از استدلال‌ها از سوی محاکم این شرط نیز پذیرفته شد. برخی از این استدلال‌ها عبارت بودند از:

با آنکه داده‌ها و اطلاعات کامپیوتری و دیجیتال مال به معنای سنتی آن که یک امر مادی و ملموس است، نیستند، برخی از محاکم برای حل این مشکل این‌گونه استدلال می‌کردند که اطلاعات موجود در کامپیوترها هم به‌تبع خود کامپیوتر، مال تلقی می‌شوند. (Retail Systems Inc. v. CAN Inc. Co, 469 N.W.2d 735, 737 (Minn. Ct. App. 1991)

یا در پرونده دیگری، دادگاه برای جبران این‌گونه خسارات از سوی شرکت‌های بیمه، این‌گونه استدلال کرد که باگ‌ها باعث ازدست دادن حق استفاده از مال بیمه‌شده می‌شوند، در نتیجه باید «از دست دادن حق استفاده از مال» بدون تخریب فیزیکی نیز مورد حکم واقع شود و همین مقدار برای اثبات خسارت قابل جبران کافی خواهد بود.

Sentinel Management Co. v. New Hampshire Inc. Co, 563 N.W.2d 296, 300 (Minn. Ct. App. 1997)
American Motorists inc. Co. v. Trane Co., 544 F. Supp. 669, 683 (W.D.Wis. 1982).

پنجم تا حداکثر یکصد و بیست روز با توجه به نوع خودرو تعیین شده است که حداکثر حوادث مورد تعهد بیمه‌گر از دو مورد در سال تجاوز نکند و مدت توقف لازم برای تعمیر خودرو در تعمیرگاه توسط کارشناس تعیین می‌شود»^{۱۸}.

- ایجاد وقفه یا توقف در فعالیت یا عملکرد تجاری.
- اثبات رابطه سببیت میان حادثه زیان‌بار تحت پوشش بیمه و توقف در فعالیت‌های تجاری.
- ازدست دادن واقعی درآمد و سود حاصله^{۱۹}
- یک جزء مهم دیگر در خصوص این نوع بیمه‌ها، مدت زمانی است که عدم‌النفع در این بیمه‌ها تحت پوشش قرار می‌گیرد که به «دوره بازایی یا جبران خسارت»^{۲۰} مصرح در بیمه‌نامه بستگی دارد. برای نمونه، ممکن است این مدت زمان از ساعاتی پس از وقوع حادثه شروع و به یکی از موارد زیر ختم شود:

الف) تاریخی که مال توصیف‌شده باید با سرعت معقول و کیفیت مشابه قبل، تعمیر یا بازسازی یا جایگزین شده باشد یا

ب) تاریخی که فعالیت تجاری و کسب و کار در محل موقت یا دائمی دیگری از سر گرفته شود. ممکن است فرایند تعمیر و بازسازی مدت زمان زیادی به طول انجامد و لازم باشد که بیمه‌گذار در محل دیگری به‌طور موقت یا دائم فعالیت خود را از سر بگیرد^{۲۱}.

بنابراین دوره بازایی تعیینی در این نوع بیمه‌ها دارای اهمیت بسیار است. در برخی مقررات شرکت‌های بیمه‌ای این دوره بازایی این‌گونه تعیین شده است: «شروع پرداخت خسارت از زمان آسیب فیزیکی یا خسارت وارده بر مال بیمه‌شده است و زمانی این پرداخت

18. <https://www.bimehsara.com>

19. Peter, Kanaris, "Analytical Approach to Business Interruption, Extra Expenses and Civil Authority", *Tort Trial & Insurance Practice Law Journal*, vol. 43, no. 1 (2007), p. 114 and Robert, Brennan & Laura, Conway, *op.cit.*, p. 65.

20. Period of Restoration/Recovery.

۲۱. همان‌طور که تصریح شد، برای نمونه، در بیمه عدم‌النفع رانندگان و مالکان خودرو در بیمه ایران، این مدت از روز پنجم خسارت تا حداکثر یکصد و بیست روز با توجه به نوع خودرو ذکر و تعیین شده است.

خاتمه می‌یابد که به صورت معقول، ساختمان و تجهیزات را بتوان تعمیر یا تعویض نمود تا تحت شرایط فیزیکی یا عملیاتی مشابه قبل از آسیب، آماده فعالیت گردد»^{۲۲}. البته در مورد برخی از بنگاه‌های اقتصادی و کسب و کارها، به محض باز شدن و انجام بازسازی، سود از دست رفته به طور کامل به حالت قبل بر نمی‌گردد و برای بازگشت به حالت قبلی یک دوره زمانی لازم است تا فعالیت‌ها به سطح قبل از توقف برگردد. ادامه پرداخت خسارت عدم‌النفع در این مدت نیز در برخی از بیمه‌نامه‌ها تحت پوشش قرار می‌گیرد که با عنوان «پوشش وقفه تجاری تمدیدشده یا گسترش یافته»^{۲۳} شناخته می‌شود.

در برخی از بیمه‌نامه‌ها نیز تاریخ خاتمه آن را زمانی تعیین می‌کنند که بیمه‌گذار سطح فعالیت خود را با سرعت معقولی به سطحی از کسب درآمد برساند که اگر حادثه‌ای رخ نمی‌داد، در آن سطح قرار می‌گرفت و یا برخی دیگر مهلت معینی را به عنوان سقف پرداخت تعیین می‌نمایند؛ مثلاً ۶۰ روز متوالی پس از تاریخ تعیین شده که البته با وجود آنکه برای بسیاری از بیمه‌گذاران این پوشش وقفه تجاری تمدیدشده می‌تواند با ارزش باشد، اما ارزش نهایی آن با تعیین سقف ۶۰ روزه برای آن کاهش می‌یابد.

از طرف دیگر گاهی بیمه‌گذار متحمل زیان‌های جدی در درآمد تجاری خود می‌شود که بر اساس مدت‌های یادشده در بالا، به خوبی درآمد از دست‌رفته او جبران نمی‌شود و نیازمند پوشش‌های بیشتری نسبت به بیمه‌نامه‌های معمول و رایج است. چنین زیان‌هایی تحت عنوان «وقفه تجاری احتمالی»^{۲۴} که در برخی از زمینه‌های تخصصی و در مورد برخی از بیمه‌گذاران ارائه می‌شود، تحت پوشش قرار می‌گیرد.^{۲۵}

۳. اهمیت بیمه‌های عدم‌النفع

بیمه کردن ریسک‌ها و خطرهای در اقتصاد مدرن امری یکی کار چندوجهی است. در واقع، صنعت بیمه یک تجارت پیچیده است که با بسیاری از جنبه‌های زندگی ما در تعامل

22. Brad, Murlick et.al "How to Recover Business Interruption Losses", *Insurance Coverage Litigation*, Vol. 26, No. 4 (2016), p. 1.

23. Extended Business Interruption.

24. Contingent Business Interruption.

25. Brad, Murlick & Marshall, Glinsky & Pamela, Hans, *op.cit*, p. 2.

است. اهمیت صنعت بیمه را در اقتصاد می‌توان تا حدودی با اندازه‌گیری میزان خالص کسب و کارها، تعداد کارکنان آن در یک کشور معین، دارایی‌های تحت مدیریت و پوشش آن یا سهم آن در تولید ناخالص داخلی سنجید. در واقع، بیمه پیش‌شرط ضروری برای بسیاری از فعالیت‌هایی است که اگر نبود انجام نمی‌شد؛ پس می‌توان گفت بیمه یکی از اجزای کلیدی توسعه اقتصادی در کشورهاست.^{۲۶} بیمه را امروزه یک ابزار اقتصادی و اجتماعی می‌دانند که تأثیر آن بیش از آثار صرفاً مالی آن است. این ابزار در واقع به افراد استقلال داده، ظرفیت خوداتکایی آنها را افزایش می‌دهد؛ به آنها توانایی مقابله با آثار نامطلوب را که اغلب غیرمنتظره هستند، می‌بخشد؛ و در توسعه و پیشرفت آینده نقش دارد، زیرا باعث فعال بودن و فعال ماندن اقتصاد می‌شود. به‌علاوه یک نتیجه مهم نیز دربر دارد که آن آرامش خاطر بیمه‌شدگان است.^{۲۷}

بیمه‌های وقفه تجاری، هم در سطح اقتصاد خرد و هم در سطح اقتصاد کلان دارای اهمیت است. در سطح اقتصاد خرد گاهی ارزش خسارت عدم‌النفع ناشی از وقفه تجاری بسیار بیشتر از ارزش محصولات و تجهیزات و ساختمان‌هایی است که دچار حادثه شده یا از بین رفته‌اند. برای نمونه، در سال ۱۹۹۰ بزرگ‌ترین خسارت ناشی از وقفه تجاری پرداخت‌شده در فرانسه^{۲۸} مربوط به یک کارخانه تولید مواد شیمیایی بود که خسارت ناشی از وقفه تجاری آن، یازده برابر بیشتر از خسارت فیزیکی ناشی از آتش‌سوزی بود. در سال ۱۹۹۲ دومین خسارت بزرگ ناشی از وقفه تجاری که شرکت‌های بیمه پرداخت کردند، رخ داد و آن سه برابر ارزش فیزیکی خود کارخانه دچار حریق بود.^{۲۹}

در سطح اقتصاد کلان نیز بارزترین ویژگی و اهمیت بیمه‌های عدم‌النفع تنوع بسیار زیاد مطالبات ناشی از این بیمه‌ها به‌صورت سالانه است. برای مثال، در فرانسه کل مطالبات

26. M.P, Liedtke, "What's Insurance to Modern Economy?", *The Geneva Papers on Risk and Insurance*, Vol. 32, No. 2 (2007), p. 211.

27. *Ibid*, p. 217.

۲۸. اطلاعات استفاده‌شده در این تحلیل بر اساس آمار ارائه‌شده از مجمع عمومی شرکت‌های بیمه خسارات فرانسه به‌دست آمده است: Assemblée Plénière de Sociétés d'Assurances Dommages (APSAD).

29. Daniel, Zajdenweber, "Extreme values in Business Interruption Insurance", *Journal of Risk and Insurance*, Vol. 63, No. 1 (1996), p. 95.

مربوط به وقفه تجاری که از سوی بیمه‌ها در سال ۱۹۸۸ پرداخت شده، نزدیک به ۲۰۰ میلیون دلار بوده که بیش از دو برابر مبلغ پرداخت‌شده در سال قبل آن (۱۹۸۷) تخمین زده شده است. بنابراین در سطح کلان نیز گستردگی حجم خسارات به‌خوبی بر اساس مطالعات آماری قابل مشاهده است.^{۳۰} از طرف دیگر برای این که صنعت بیمه از سودآوری لازم برخوردار باشد، ضروری است که به ارائه طرح‌های نوین بیمه‌ای که منطبق با نیازهای روز اقتصادی جامعه باشد، اقدام نماید. یکی از انواع بیمه‌های جدیدی که در صنعت بیمه کشورهای پیشرو مورد توجه و استقبال بیمه‌گذاران قرار گرفته، همین بیمه‌های عدم‌النفع است. این نوع بیمه‌ها در کنار جدید بودن، از چندین جهت دارای اهمیت و سودآوری هستند.

اولاً هر قدر موضوع بیمه‌شده برای بیمه‌گذاران از اهمیت بالاتری برخوردار باشد، تقاضای أخذ آن بیشتر می‌شود و در نتیجه سودآوری بیمه‌گران نیز افزایش خواهد یافت. آنچه در بیمه‌های عدم‌النفع پوشش داده می‌شود، سود یا درآمدی است که در نتیجه وقفه در تولید یا فعالیت کاری از دست رفته است. به‌خوبی قابل تصور است که نداشتن درآمد - هر چند کوتاه‌مدت - چه آثار زیان‌باری برای اشخاص و صنایع در پی خواهد داشت. بنابراین، موضوع بیمه در این نوع بیمه‌ها یکی از مهم‌ترین دارایی‌های اشخاص است که در طول چرخه حیات اقتصادی خود همواره با آن مواجه هستند. در اقتصادهای سرمایه‌داری، سود نقش بسیار مهمی در ایجاد انگیزه برای کارآفرینان ایفا می‌کند. امروزه رشد کسب و کارهای کوچک در حوزه کارآفرینی از عوامل مهم رشد اقتصادی است که به کاهش بیکاری و افزایش تولیدات ناخالص داخلی می‌انجامد. بنابراین ایجاد و توسعه کسب و کارهای کوچک که از اهمیت فوق‌العاده‌ای در اقتصاد برخوردار است، صرفاً با تحقق سود و درآمد امکان‌پذیر است. به همین علت امروزه سود را در اقتصاد به‌عنوان جوهره اصلی فعالیت مؤسسات و بنگاه‌های اقتصادی می‌شناسند.

همچنین، سود به‌عنوان یکی از متغیرهای اصلی حسابداری نقش مهمی در تصمیم‌گیری سهام‌داران، اعتباردهندگان، تحلیل‌گران و سایر ذی‌نفعان دارد، در گزارش‌های مالی جزء اطلاعات مالی مهم محسوب می‌شود و هنگام تصمیم‌گیری از سوی سرمایه‌گذاران مدنظر

30. *Ibid*, p. 96.

قرار می‌گیرد. به‌علاوه سود یکی از عوامل بسیار مهم در پیش‌بینی و ارزیابی عملکرد آینده بنگاه‌های اقتصادی و عواید آتی آنها شمرده می‌شود.^{۳۱} بنابراین، در صورتی که تحقق این سود ولو برای کوتاه‌مدت با اختلال مواجه شود به‌غیر از خسارات پولی و مالی متعددی که مستقیماً به بیمه‌گذار وارد می‌آید در برخی موارد آسیب‌های گسترده‌تری نیز در پی خواهد داشت که از جمله آنها عدم توانایی در پرداخت اقساط وام‌ها، ازدست دادن نیروی ماهر و آموزش دیده، کاهش اعتبار بنگاه و در نتیجه دشواری در اخذ تسهیلات، کاهش توانایی رقابت و کاهش بهره‌روی خواهد بود. مجموعه این عوامل ارزش‌داری‌های یک بنگاه اقتصادی را کاهش خواهد داد.

ثانیاً یکی دیگر از دلایل اهمیت بیمه‌های عدم‌النفع به‌ویژه در ایران، این است که در نظام حقوقی ما در خصوص قابلیت جبران خسارت ناشی از عدم‌النفع بر اساس موانع قانونی و فقهی تردیدهایی وجود دارد (تصریح مواد ۵۱۵ و ۲۶۷ ق.آ.د.م، مصوب ۱۳۷۹ و تبصره ۲ ماده ۱۴ ق.آ.د.ک، مصوب ۱۳۹۲) و در عمل نیز در محاکم غالباً به این نوع خسارات رأی داده نمی‌شود.^{۳۲} هرچند تلاش‌هایی از سوی برخی حقوق‌دانان برای تفکیک میان برخی از اقسام عدم‌النفع صورت گرفته است تا بعضی از مصادیق آن را قابل مطالبه جلوه دهند^{۳۳} و ممکن است آرای بسیار محدود و نادری در این خصوص مشاهده گردد^{۳۴}، اما در همان حد هم جبران کاملی انجام نمی‌شود. لذا ارائه پوشش‌های بیمه‌های عدم‌النفع، با انتقال و توزیع

۳۱. بیتا مشایخی و وحید منتی، «بررسی عوامل مؤثر بر نوسان‌پذیری سود»، *حسابداری مالی*، ش ۲۰ (۱۳۹۲)، صص ۶۷ و ۸۷.

۳۲. برای نمونه می‌توان به آرای صادره زیر اشاره نمود:

- شعبه ۳۱ بدوی دیوان عدالت اداری، مورخ ۱۳۹۱/۱۰/۲، شماره نهایی رأی: ۹۱۰۹۹۷۰۹۰۳۱۰۲۴۸۹

- شعبه ۳۵ دادگاه تجدیدنظر استان تهران، مورخ ۱۳۹۱/۱۱/۲۱، شماره رأی نهایی: ۹۱۰۹۹۷۰۲۲۳۵۰۱۳۰۶

- شعبه ۱۰ دادگاه تجدیدنظر استان تهران، مورخ ۱۳۹۳/۶/۳، شماره رأی نهایی: ۹۳۰۹۹۷۰۲۳۱۰۰۰۷۱۴

در تمامی این آرا به‌صراحت خسارت عدم‌النفع غیرقابل جبران معرفی شده است. برای مطالعه این آرا به سایت زیر مراجعه نمایید: <http://j.ijri.ir/subsystems/jpri/search.aspx>

۳۳. برای مشاهده نمونه‌ای از این آثار، نک: شهبازی، محمدحسین و همکاران، «مطالعه تطبیقی عدم‌النفع در فقه و قوانین آئین دادرسی ایران»، *حقوقی دادگستری*، ش ۱۲۱ (۱۴۰۲)، صص ۱۱۵-۱۴۴.

۳۴. برای نقد و تحلیل این آرا، نک: میرشکاری، عباس و عیدی، مونا، «تمایز عدم‌النفع و تفویض منفعت: با تأکید بر نقد و تحلیل دادنامه‌های شعبه ۲۰ دادگاه عمومی حقوقی تهران و شعبه ۸۰ دادگاه تجدیدنظر استان تهران»، *نقد و تحلیل آراء قضائی*، ش ۳ (۱۴۰۲)، صص ۱۹۲-۲۱۷؛ میرشکاری، عباس و مددی، سعید، «بررسی دو پرونده درباره عدم‌النفع»، *تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی*، ش ۱۸ (۱۴۰۲)، صص ۸۷-۱۱۴.

ریسک در این خصوص، می‌تواند بسیار کمک‌کننده باشد و از آثار زیان‌بار جبران نشدن آن بکاهد. ضمن آنکه حتی با فرض قابلیت جبران خسارات عدم‌النفع در نظام‌های حقوقی، جبران خسارت از طریق بیمه‌ها با سرعت بسیار بیشتری نسبت به فرایندهای قضایی انجام می‌شود. به‌علاوه در بسیاری موارد این توقف در فعالیتهای تجاری به‌واسطه وقوع حوادث و بلایای طبیعی یا فنی است که قابل استناد به کسی نیست؛ در نتیجه نمی‌توان با انتساب آن به دیگری، خسارت عدم‌النفع را (حتی در کشورهایی که آن را قابل جبران می‌دانند) مطالبه نمود. بنابراین از طریق فرایندهای قضایی این خسارت بدون جبران باقی می‌ماند. بنابراین یکی از مهم‌ترین مزایای استفاده از این بیمه‌ها این است که با توجه به توافق میان طرفین قرارداد بیمه و صرف‌نظر از اینکه آیا خسارت عدم‌النفع یا برخی از مصادیق آن در یک نظام حقوقی قابل جبران است یا خیر، به جبران این خسارات می‌پردازد. سابقه ورود این نوع بیمه‌ها و احساس نیاز به آنها که در بخش مقدماتی مطرح شد، گویای این مزیت مهم برای این نوع بیمه‌هاست.

۴. زیان‌های قابل جبران در بیمه‌های عدم‌النفع

بیمه‌های عدم‌النفع (وقفه تجاری) در واقع یک نوع بیمه تخصصی و پیچیده است که اغلب از سوی شرکت‌های بیمه حرفه‌ای و تخصصی ارائه می‌گردد و چالش‌ها و دشواری‌های خاصی دارد که سبب شده است تا برخی از مقررات آن متفاوت با دیگر انواع بیمه‌های معمول باشد. به همین دلیل هم دست‌اندرکاران عرصه حقوق و بیمه معتقدند که هر نوع خاصی از این بیمه‌ها بر اساس موضوع تحت پوشش خود متفاوت با بقیه بیمه‌ها و منحصر به فرد است. نکته مهم در خصوص موضوع این بیمه‌ها این است که در آنها موضوع بیمه، پوشش خسارات وارد بر اعتبار تجاری نیست، بلکه صرفاً آنچه مورد پوشش و در نهایت جبران خسارت قرار می‌گیرد، درآمدهای ازدست‌رفته و به عبارت دیگر عدم‌النفعی است که در مدت تعلیق فعالیت و توقف کسب و کار، صاحب آن از تحصیل آنها محروم شده است. در نتیجه، هدف اصلی از خرید و انعقاد این‌گونه بیمه‌ها، جبران زیان‌های اقتصادی و درآمد و سود ازدست‌رفته‌ای است که در اثر توقف در فعالیتهای تجاری یا کسب و کار بیمه‌شده ایجاد می‌شود. به عبارت دیگر، این بیمه‌ها در تلاش هستند تا با پرداخت هزینه‌های

ایجاد شده و سود ازدست‌رفته در مدت توقف فعالیت، این امکان را به بیمه‌گذاران بدهند تا در سریع‌ترین زمان ممکن فعالیت‌های تجاری خود را از سر بگیرند؛ بدون اینکه پرداخت این خسارت، آن‌ها را در وضعیت بهتری نسبت به قبل از وقوع زیان قرار دهد. بنابراین، هدف این نوع بیمه‌ها حمایت از زیان‌های تبعی و غیرمستقیم ناشی از آسیب فیزیکی به اموال است.

نکته مهم در بحث زیان‌های قابل‌جبران در بیمه‌های عدم‌النفع این است که زیان‌های تبعی دیگر غیر از عدم‌النفع (همچون ازدست دادن اعتبار تجاری^{۳۵}، ازدست دادن پرسنل کارآمد و حرفه‌ای، ازدست دادن مشتریان به واسطه عادت کردن آنها به تأمین کالا از محل دیگر یا روش‌های جایگزین، ازدست دادن فروش برخی محصولات جانبی، ازدست دادن بهره‌روی و غیره) را پس از شروع مجدد فعالیت‌های تجاری پوشش نمی‌دهد.^{۳۶}

همچنین یکی دیگر از زیان‌هایی که باید در این نوع بیمه‌ها از عدم‌النفع متمایز گردد، بحث جبران زیان‌های اقتصادی است. منظور از زیان‌های اقتصادی، آن دسته خسارات وارده به دارایی زیان‌دیده است که منشأ مادی (بدن یا مال) نداشته باشد. پس ضرر اقتصادی در مواردی مورد استفاده قرار می‌گیرد که به دارایی زیان‌دیده آسیب وارد شده باشد (اقدام منفی آن افزایش یافته باشد یا مانعی در راه افزایش اقدام مثبت آن به وجود آمده باشد)، اما بدن و اموال او خسارت ندیده باشد. ضرر اقتصادی در معنای وسیع به تمام خسارات ناشی از فعالیت‌های اقتصادی اعم از تولیدی و خدماتی مانند مختل کردن کارکرد صحیح بازار از طریق رویه‌های ضد رقابتی یا ارائه اطلاعات غلط - مثلاً در بورس - اطلاق شده است.^{۳۷}

۳۵. ازدست دادن اعتبار تجاری، خود عنوان بیمه‌های دیگری است که در آن‌ها بیمه‌گر با چالش‌های بسیاری مواجه است؛ از جمله: ۱. شناسایی و اندازه‌گیری زیان؛ ۲. پیش‌بینی ضرر - هم از نظر احتمال وقوع زیان و هم میزان زیان، قیمت‌گذاری و احتمال کم ارزیابی کردن زیان به دلیل نبود اطلاعات و روش‌های مناسب ارزیابی -؛ ۳. بررسی آثار تجمیع ریسک؛ ۴. ریسک اساسی؛ ۵. مخاطرات اخلاقی؛ ۶. اختلافات میان بیمه‌گذار و بیمه‌گر که منجر به ریسک طرح دعوا (و آسیب احتمالی به شهرت بیمه‌گر) می‌شود؛ ۷. تقاضاهای غیرقطعی (نامشخص). به دلیل وجود همین چالش‌های اساسی نیز از بیمه‌های اعتبار با عنوان «ریسک ریسک‌ها» (Risk of Risks) یاد می‌شود.

Nadine, Gatzex, et al, "Assessing the Risk of Insuring Reputation Risk", *Journal of Risk and Insurance*, Vol. 83, No. 3 (2016), pp. 656, 658.

36. Clark, Schirle, *op.cit*, p. 84.

۳۷. حسن بادینی، «بررسی قابلیت جبران ضرر اقتصادی در مسئولیت مدنی»، حقوق، ش ۱، (۱۳۹۰)، ص ۶۰.

مصادیق مختلفی برای این ضرر مطرح شده است از جمله: ۱. ارائه تقصیرآمیز اطلاعات نادرست؛ ۲. انجام تقصیرآمیز خدمات حرفه‌ای؛ ۳. تولیدات و بناهای معیوب؛ ۴. ضرر اقتصادی رابطه‌ای؛ ۵. زیان اقتصادی منتقل شده ۶. ضرر اقتصادی ناشی از توقف خدمات عمومی یا آسیب به زیرساخت‌ها و اموال عمومی؛ ۷. زیان اقتصادی ناشی از تقصیر دولت یا مقامات عمومی.^{۳۸}

در حقوق مسئولیت مدنی کامن‌لا میان خسارات اقتصادی که در پی آسیب به اموال مادی یا بدن مدعی پدید آید (خسارات اقتصادی تبعی) و مواردی که توأم با هیچ صدمه بدنی یا فیزیکی به اموال مدعی نباشد (خسارات اقتصادی محض) تمایز می‌گذارند.^{۳۹} خسارات اقتصادی ناشی از اعمال عمدی، علی‌القاعده مشروط به احراز شرایطی قابل جبران است، اما در موارد بی‌احتیاطی جبران آن امکان‌پذیر نیست؛ مگر آنکه به تبع صدمات جسمانی یا خسارات مادی وارده به اموال ملموس پدید آمده باشد. بنابراین، زیان‌های اقتصادی محض در موارد غیرعمدی و بی‌احتیاطی اصولاً قابل جبران نیست.^{۴۰}

با توجه به نکات مطرح‌شده، یکی دیگر از مواردی که در خصوص نوع زیان‌های قابل‌جبران در بیمه‌های عدم‌النفع باید مدنظر قرار داد، این است که اگرچه در این نوع بیمه‌ها علاوه بر سود ازدست‌رفته برخی از هزینه‌هایی که برای شروع مجدد فعالیت یا جلوگیری از گسترش زیان لازم است پرداخت می‌گردد، اما زیان‌های اقتصادی وارده را به‌صورت کامل جبران نمی‌کند؛ صرفاً زیان‌هایی که به تبع آسیب به مال بیمه‌شده وارد شده است (خسارات اقتصادی تبعی)، آن هم تنها در دوره بازبایی خسارت پرداخت می‌شود. درضمن برخی از مصادیق خسارات اقتصادی از جمله خسارات ناشی از تقصیر مقامات دولتی، شرایط سیاسی از جمله شورش‌ها یا اعتصابات یا آسیب به زیرساخت‌های عمومی و ... اصلاً قابل جبران نیست و به‌عنوان استثنای بیمه‌های عدم‌النفع در قراردادهای بیمه درج می‌گردد. در نتیجه دامنه جبران خسارات در بیمه‌های عدم‌النفع بسیار محدودتر از خسارات اقتصادی است.

۳۸. همان، ص ۶۳

۳۹. سید محمدصادق موسوی، علی خزائی، و سید هادی دهقان، «بررسی تطبیقی خسارت اقتصادی و عدم‌النفع»، پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ش ۲ (۱۳۹۷)، ص ۱۴۳.

۴۰. همان، ص ۱۴۱.

به‌علاوه خساراتی که در بیمه‌های عدم‌النفع پرداخت می‌گردد باید در نتیجه حوادث (همچون تصادف، آتش‌سوزی، انفجار و ...) و به‌صورت غیرعمدی محقق شده باشد؛ در غیر این صورت در مورد آسیب عمدی به اموال تحت بیمه، خسارتی از جانب شرکت‌های بیمه پرداخت نمی‌گردد و در شرایطی که زیان‌زننده عمداً خسارتی به بیمه‌شده وارد آورد، این خسارات پس از پرداخت از سوی بیمه‌گر از طریق عامل زیان‌بازایی می‌شود.

۵. شرایط و موانع مسئولیت بیمه‌گر

برای پرداخت خسارت از دست دادن درآمد و سود حاصل از فعالیت از سوی شرکت‌های بیمه، شروطی لازم است که پیش از محاسبه زیان به‌دقت مورد بررسی قرار می‌گیرد. اولین شرط این است که مال بیمه‌شده باید آسیب و خسارت فیزیکی دیده باشد تا شرکت‌های بیمه به جبران خسارت از دست دادن درآمد در نتیجه آن اقدام نمایند. برای نمونه در پرونده‌ای^{۴۱}، بیمه‌شده به‌دنبال جبران خسارت ناشی از وقفه در کسب و کارش بود، زیرا در اثر ابتلای یکی از گاوها در کانادا به جنون گاوی، دولت امریکا ورود گوشت گاو از کانادا را ممنوع اعلام کرده بود. با توجه به اینکه محصولات بیمه‌شده هیچ‌گونه آلودگی و عیبی نداشتند او نتوانست از شرکت بیمه خسارتی بابت تعطیلی کسب و کارش مطالبه نماید؛ زیرا دادگاه استدلال کرد که هیچ خسارت فیزیکی به اموال او وارد نشده است. بعدها این شرط از سوی برخی از شرکت‌های بیمه تعدیل شد و در برخی از پرونده‌ها نیز شرط لزوم ورود خسارت فیزیکی منطف‌تر گردید؛ مثلاً از دست دادن داده‌های کامپیوتری نیز ورود خسارت فیزیکی تلقی گردید^{۴۲}. همچنین با توجه به اینکه بیمه‌های عدم‌النفع از نوع پوشش‌های ثانویه یا تکمیلی بیمه شمرده می‌شوند، اگر مشخص شود که مال بیمه‌شده در مالکیت ذی‌نفع بیمه نبوده یا او کنترلی بر آن نداشته یا با آن کار نمی‌کرده است، نمی‌تواند خسارتی مطالبه نماید. بنابراین در بیمه‌های عدم‌النفع بسیار مهم است که مالی که بیمه می‌شود مستقیماً در تولید به‌کار گرفته شود^{۴۳}.

41. Food Technology Inc. v. United States Fidelity and Guaranty Co, 465 F.3d 834 (8th Cir, 2006).

42. Robert, Brennan & Laura, Conway, *op.cit*, p. 67.

43. Clark, Schirle, *op.cit*, p. 37.

از نکات بسیار مهم دیگر در این خصوص، توجه به این امر است که ممکن است در زمان انعقاد قرارداد بیمه، بیمه‌گذار تجارت خود را در چندین مکان مختلف انجام دهد که به صورت مرتبط و وابسته با یکدیگر فعالیت انجام دهند. در چنین مواردی لازم است این فعالیت‌ها به عنوان یک مجموعه واحد برای تعیین میزان خسارت و وقفه در تجارت مدنظر قرار گیرد. از همین رو، برای جلوگیری از زیان شرکت‌های بیمه، بهترین شیوه، تعیین دقیق ذی‌نفع یا ذی‌نفعان بیمه و توصیف دقیق محل یا محل‌هایی است که فعالیت در آن‌ها انجام می‌شود و مورد بیمه قرار خواهند گرفت و نیز تصریح دقیق خطرهایی است که آن بیمه‌نامه مورد پوشش قرار می‌دهد. بدیهی است با توجه به اینکه ایهامات موجود در بیمه‌نامه بر اساس اصل تفسیر بر علیه تنظیم‌کننده سند به زیان شرکت‌های بیمه‌گر تفسیر می‌گردد، چنانچه در زمان انعقاد قرارداد مربوط به این نوع بیمه‌ها در خصوص جزئیات پوشش بیمه‌ای به ذکر عبارات کلی یا دارای ایهام اکتفا شود، شرکت بیمه‌گر مکلف به جبران خسارات بیشتری خواهد بود. برای اجتناب از چنین امری لازم است به این نکات توجه شود. برای نمونه، ممکن است در مورد برخی از شرکت‌های سهامی با وجود مدیریت مشترک، عملکرد مستقل وجود داشته باشد. همچنین ممکن است بخشی از زیان، ناشی از آسیب به اموالی باشد که بیمه نشده است^{۴۴} بنابراین در این گونه موارد توصیف دقیق جزئیات پوشش بیمه جهت اجتناب از اختلافات بعدی و تفاسیر متفاوت حائز اهمیت است.

تعلیق کامل کسب و کار یکی دیگر از شرایط ضروری برای پرداخت و محاسبه خسارت محسوب می‌شد و تعلیق جزئی کسب و کار مشمول جبران خسارت نمی‌شد. البته این شرط هم بعدها در برخی از دادگاه‌های امریکا تعدیل شد و وقفه موقت یا جزئی در کسب و کار را هم مشمول جبران خسارت از سوی شرکت‌های بیمه‌ای دانستند^{۴۵}. اما در بیمه‌نامه‌هایی که تعلیق جزئی کسب و کار هم قابل جبران شناخته شده، کار مهم حسابداران در مرحله ارزیابی این است که هزینه مواد، هزینه‌های بالاسری، هزینه‌های معمول و درآمد را میان مراحل مختلف تولید مشخص و تفکیک نمایند تا از جبران بیشتر خسارت (جبران مضاعف) اجتناب

44. Alan, Miller, *op.cit.*, pp. 801, 806.

45. Robert, Brennan & Laura, Conway, *op.cit.*, p. 68.

گردد.^{۴۶}

همچنین، شرط ضروری دیگر برای جبران خسارت این است که صاحب آن تجارت اثبات نماید که واقعاً درآمد خود را ازدست داده و متحمل خسارت شده است. در پرونده‌ای^{۴۷}، دادگاه به جبران خسارت از سوی شرکت بیمه رأی نداد، زیرا معتقد بود که با وقوع آتش‌سوزی و ورود خسارت فیزیکی، صاحب کارخانه درآمد خود را ازدست نداده، بلکه در این مدت توانسته است با جایگزین کردن یک روش دیگر (اگرچه روش گران‌تر) محصولات خود را تولید کند و بفروشد.^{۴۸}

نکته مهم دیگر این است که گاهی یک خسارت ممکن است دلایل متعددی داشته باشد که برخی از آنها تحت شمول بیمه باشد و بعضی تحت پوشش بیمه نباشد. در این‌گونه موارد، غالباً در صورتی شرکت بیمه مکلف به جبران خسارات وارده خواهد بود که سبب تحت پوشش بیمه، عامل اصلی و مؤثر در توقف فعالیت تجاری بوده باشد. این مورد در یکی از پرونده‌های معروف^{۴۹} مطرح شد و بر اساس نظر کارشناسان، وقوع طوفان و نیز عیوب طراحی و ساخت در سقف، به‌طور هم‌زمان علت ورود خسارت تشخیص داده شد. دادگاه تصمیم گرفت که در چنین مواردی اگر علت تحت پوشش بیمه سبب مؤثر خسارت وارده باشد، بیمه‌شده مستحق دریافت خسارت خواهد بود؛ زیرا سبب مؤثر، اسباب دیگر را به حرکت و تأثیر وامی دارد.^{۵۰} در نتیجه در مورد هر پرونده خاصی باید به‌دقت بررسی شود که اولاً آیا خسارت وارده بر اموال تحت پوشش، ناشی از حوادث و خطرهای مورد بیمه است یا خیر؛ و ثانیاً اگر این‌گونه است آیا این خسارت منتهی به ازدست دادن واقعی درآمد این بنگاه در دوران تعلیق فعالیت شده است یا خیر؛ ثالثاً این ازدست دادن درآمد صرفاً به دلیل آسیب به اموال بوده یا دلایل دیگری هم داشته است. بنابراین برای محاسبه خسارات واقعی لازم است نماینده شرکت بیمه، تمام اسناد و سوابق آن بنگاه اقتصادی و جزئیات حادثه و

46. Clark, Schirle, *op.cit.*, p. 95.

47. Fold-Pak Corp v. Liberty Mut. Fire Ind. Co, 784 F. Supp. 49, 54 (W.D.N.Y. 1992).

48. Robert, Brennan & Laura, Conway, *op.cit.*, p. 69.

49. Fajardo Shopping Center S.E v. Sun Alliance Insurance Co, 167 F.3d 1 (1st Cir. 1999).

50. Paul, Hummer, *op.cit.*, p. 309.

بیمه‌نامه را به‌دقت مورد بررسی قرار دهد و در تمام این مدت باید وضعیت بنگاه به‌طور کامل گزارش شده باشد؛ زیرا از دست دادن زمان، لزوماً به معنای از دست دادن محصول یا فروش نیست و از دست دادن محصول نیز ضرورتاً به معنای از دست دادن فروش نیست.^{۵۱}

۶. روش و اصول ارزیابی میزان تعهد بیمه‌گر

همان‌طور که در بخش‌های قبلی توضیح داده شد، امروزه اهمیت پوشش بیمه‌های عدم‌النفع به‌عنوان یک جزء ضروری در تولید و تجارت غیرقابل انکار است و این اهمیت در نظام حقوقی ایران دوچندان است. اما برای اینکه این نوع بیمه‌ها برای شرکت‌های بیمه‌ای هم دارای سودآوری لازم باشد و پرداخت خسارت نهایی به داراشدن ناعادلانه صاحبان کسب و کارها منجر نشود و در عین حال، خسارت وارده بر این بنگاه‌ها به‌نحو مطلوبی جبران شود، تبیین اصول و مقررات مربوط به مرحله ارزیابی و محاسبه میزان خسارت بسیار مهم است. اهمیت این بخش، بعد از حوادثی همچون بلایای طبیعی، حمله یازدهم سپتامبر، حملات سایبری گسترده، خسارات حاصل از وقفه در کسب و کار در دوران کووید ۱۹ که در چند سال گذشته رخ داد و بر مشاغل سراسر جهان تأثیرگذار بود و صنایع بیمه‌ای را با حجم بی‌سابقه‌ای از خسارات تحت پوشش مواجه کرد، بسیار مورد توجه متخصصان حقوق و بیمه قرار گرفته است.^{۵۲} در واقع، دشوارترین و کاربردی‌ترین قسمت در این نوع بیمه‌ها، اصول و مقررات مربوط به ارزیابی میزان خسارت وارده (عدم‌النفع) است. با توجه به اینکه در برخی از مطالعات موردی انجام‌گرفته در نظام بیمه ایران تصریح شده است که سهم بیمه‌های عدم‌النفع در بازار بیمه ایران تقریباً نزدیک به صفر است،^{۵۳} برای بررسی اصول ارزیابی خسارت در این نوع بیمه‌ها و همچنین چالش‌هایی که این نوع بیمه‌نامه‌ها در عمل و در مرحله محاسبه خسارت با آن مواجه بوده‌اند به‌ناچار باید به مطالعات تطبیقی روی آورد و از تجربیات کشورهای که این نوع بیمه‌ها را به‌صورت رایج و گسترده در سبد بیمه‌ای خود

51. James, Hoey et al. "Management of a Complex Business Interruption Case", *Insurance Counsel Journal*, Vol. 52, No. 4 (1985), pp. 672- 673.

52. Stan, Johnson et al. "Business Interruption Challenges and Solution", *AIRA Journal*, Vol. 34, No. 3 (2021), p. 63.

۵۳. حمید رمضانی و حمید علوی وفا، «چالش‌های داخلی فرا روی صنعت بیمه کشور در شرایط بحرانی: مطالعه موردی رشته بیمه آتش‌سوزی در شرکت بیمه آسیا»، پژوهش‌های بیمه‌ای، ش ۲ (۱۳۹۵)، ص ۱۵۰.

ارائه کرده‌اند بهره برد.

اولین نکته‌ای که در ارزیابی این نوع خسارات باید مدنظر قرار گیرد، توجه به این ویژگی است که اصولاً عدم‌النفع در گروه خسارات غیرقطعی قرار می‌گیرد؛ به این معنا که محاسبه دقیق ریاضی آن لازم نیست و اصلاً امکان‌پذیر هم نیست. بنابراین آنچه در مرحله ارزیابی این خسارت مدنظر قرار می‌گیرد، تعیین تقریبی و تخمینی آن بر اساس شواهد و اوضاع و احوال موجود در هر پرونده و تجربیات و سوابق بنگاه و میزان درآمد کسب و کارهای مشابه آن است. در دادگاه‌های بسیاری از کشورها، از جمله امریکا، اثبات قطعیت مطلق این خسارت نیاز نیست و بر اساس قطعیت معقول به جبران آن حکم داده می‌شود.^{۵۴}

نکته دیگر اینکه شرایط و استانداردهای ارزیابی خسارت عدم‌النفع در این نوع بیمه‌ها بر اساس نوع فعالیت‌های تجاری که انجام می‌شده و نیز شرایط مندرج در هر بیمه‌نامه تعیین می‌شود که ممکن است هر بیمه با بیمه دیگر متفاوت باشد. برای نمونه، در این مورد می‌توان به یکی از جدیدترین آرای صادره در سال ۲۰۲۳ در دادگاه‌های امارات متحده عربی در خصوص مطالبه خسارات ناشی از وقفه تجاری در دوره همه‌گیری بیماری کووید ۱۹ اشاره کرد که اولین رأی صادره در خصوص تحت شمول قرار دادن خسارات ناشی از وقفه و تعطیلی در کسب و کارها به دلیل شیوع بیماری کووید ۱۹ است.^{۵۵} در این پرونده، خواهان‌ها شرکت‌هایی در گروه «لالز» بودند که به‌صورت خرده‌فروشی مغازه‌ها، رستوران‌ها، پاساژهای مختلف در محدوده کشورهای حوزه شورای همکاری خلیج فارس از جمله کویت، بحرین، عمان و امارات داشتند. در بیمه‌نامه‌ای که این شرکت‌ها از شرکت بیمه خوانده تهیه کرده بودند، به‌طور خاص سه بند در بخش خسارات قابل جبران اضافه شده بود که سبب شد خسارات ناشی از وقفه در کسب و کار در دوران کووید ۱۹ نیز برای اولین بار تحت شمول بیمه‌نامه قرار بگیرد. این سه بند که با عنوان شروط اضافی در بیمه‌نامه درج شده بود،

۵۴. مونا عبدی، خسارات غیرقطعی در نظام حقوقی ایالات متحده امریکا و تأملی در نظام حقوقی ایران، (تهران: شرکت سهامی انتشار، چ ۱، ۱۴۰۱)، ص ۱۰۱ به بعد.

۵۵. برای مطالعه و بررسی تفصیلی متن کامل این رأی، نک:

<https://www.2tg.co.uk/wp-content/uploads/2023/11/CFI-073-2022-Amended-Judgment-of-Justice-Sir-Peter-Gross-14-November-2023-002.pdf>

عبارت‌اند از: ۱. بند مربوط به شمول بیمه‌نامه در خصوص توسعه مشتریان^{۵۶}؛ به این معنا که این بیمه‌نامه خسارت ناشی از ازدست دادن هر مشتری را که مستقیماً بیمه‌گذار در هر نقطه‌ای از جهان با او قرارداد یا رابطه تجاری برای عرضه کالا و خدمات داشته باشد، شامل می‌شود. این پوشش تا سقف ۱۰ میلیون درهم و برای مدت ۶۰ روز قابل اعمال است. ۲. بند مربوط به بسته شدن کلی یا جزئی محل کار^{۵۷} به دلایلی همچون دستور مقامات محلی یا دولتی یا مقامات ملی بهداشت در خصوص وقوع حوادثی همچون قتل عمد یا غیرعمد، خودکشی، بیماری‌های عفونی یا مسری، مسمومیت مواد غذایی یا نوشیدنی، هجوم برخی از حیوانات موذی و غیره در شعاع دو کیلومتری محل بیمه‌شده. این پوشش نیز تا سقف ۲۵ میلیون درهم در هر مورد است. ۳. بند مربوط به ازدست دادن جاذبه محل^{۵۸} که ممکن است به دلایلی همچون تصرف غیرقانونی برخی اشخاص یا وجود وسایل مشکوک مضر در محل یا تغییرات شدید آب و هوایی و جوی که مانع از استفاده کل یا قسمتی از محل کسب شود و به جذابیت آن محل خدشه وارد سازد تا سقف ۲۵ میلیون درهم برای هر حادثه و تا شعاع یک کیلومتری محل کسب.

همان‌طور که مشاهده می‌شود در این بیمه‌نامه خاص علاوه بر اینکه به اموال آسیب فیزیکی وارد نشده و خسارت ناشی از وقفه در کار به دلایلی غیر از آسیب فیزیکی به مال مورد جبران قرار گرفته، به عواملی دیگری اشاره شده است که در سایر بیمه‌نامه‌ها تحت عنوان استثنای بیمه مطرح می‌شود و اصولاً قابل جبران نیست.

علاوه بر توجه به شروط خاص، در هر بیمه‌نامه باید عوامل متعددی در مرحله ارزیابی مدنظر قرار گیرد، از جمله بودجه اختصاص داده شده برای آن فعالیت، سود کسب شده و سود مورد انتظار، داده‌های مالی بنگاه، درصد سهم بازار، میانگین درآمدهای کسب شده در سال‌های گذشته و دیگر متغیرهای مستقل. همچنین چندین عامل داخلی و خارجی وجود دارد که باید در مرحله ارزیابی به دقت مورد توجه قرار گیرد. ملاحظات داخلی شامل ظرفیت تولید، در دسترس بودن نیروی کار، حداکثر حجم تولید، هزینه مواد اولیه، دستمزدها، سرمایه

56. The Customer's Extension Clause.

57. The Closure Clause.

58. Loss of Attraction Clause.

در گردش شرکت و قابلیت فروش است و ملاحظات خارجی مواردی همچون نوع صنعت، میزان رقابت در آن، عوامل اقتصادی و سیاسی، تغییر قیمت در بازار آن محصول و تقاضای عمومی را دربر می‌گیرد.^{۵۹}

در میان انواع کسب و کارها، دشوارترین و متغیرترین میزان خسارت عدم‌النفع در مورد کسب و کارهای تازه‌تأسیس (استارت‌آپ‌ها) است که هیچ‌گونه سابقه یا مستنداتی از فعالیت گذشته و میزان درآمد آنها در دست نیست.^{۶۰} در واقع به دو دلیل در این نوع کسب و کارها خسارت وارده بیمه نمی‌شود یا اگر هم از سوی برخی شرکت‌های بیمه تحت پوشش قرار گیرد، حق بیمه‌های بیشتری دریافت می‌شود و اثبات خسارت در مورد آنها نیازمند استانداردهای بالاتری است و سخت‌گیری‌های بیشتری نیز برای پرداخت خسارت وجود دارد. این دو مشکل یا دشواری مربوط است به: الف) جمع‌آوری داده‌های مناسب برای محاسبه سود یا درآمد ازدست رفته و ب) استنتاج و تحلیل داده‌هایی که با توجه به اطلاعات مناسب جمع‌آوری شده‌اند که ریشه هر دو مشکل از فقدان سابقه و مستندات کافی ناشی می‌شود.^{۶۱}

برای ارزیابی خسارت بر اساس بیمه‌نامه، صرفاً باید زیان‌های واقعی متحمل‌شده از سوی صاحب کسب و کار جبران شود. زیان واقعی متحمل‌شده شامل سه نوع خسارت است که تحت پوشش این بیمه‌ها قرار می‌گیرد: ۱. سود (درآمد) ازدست رفته؛ ۲. هزینه‌های مستمر پرداخت‌شده در مدت آسیب مال؛ ۳. هزینه‌های تحمیل‌شده برای جلوگیری از گسترش زیان یا تسریع در شروع فعالیت.^{۶۲} برای ارزیابی و محاسبه این خسارت اصولاً از دو روش شناخته‌شده بیشتر استفاده می‌شود:

الف) روش تک‌آیتمی یا تفاضلی. در این روش، سود ناخالصی که در نتیجه وقفه در فعالیت از بین رفته منهای هزینه‌هایی که در نتیجه وقفه کاری پرداخت نشده است (هزینه‌های ذخیره شده)، فرمول محاسبه زیان است.

59. Brad, Murlick & Marshall, Glinsky & Pamela, Hans, *op.cit.*, pp. 2, 4.

60. Newman, Z & Ellis, A, *op.cit.*, pp. 22 23.

61. Joseph, Wylie & Christopher, Fahy, *op.cit.*, p. 8.

62. John, Williams & James, Covington, *op.cit.*, p. 212.

ب) روش دواًیتمی یا تجمیعی. در این روش، سود خالص ازدست رفته به اضافه هزینه‌های مستمر، فرمولی برای محاسبه زیان در دوران توقف کاری است. در عمل اگر از اطلاعات معتبری استفاده شده باشد تقریباً هر دو روش به نتایج یکسانی می‌رسند، اما استفاده از روش درآمدهای ناخالص سهولت بیشتری برای ارزیابان دارد.^{۶۳}

مراحل ارزیابی این نوع خسارات به صورت کلی این‌گونه است که ابتدا ارزیاب یا کارشناس محاسبه خسارت، دوره تعلیق یا توقف فعالیت اقتصادی را با توجه به زمان موردنیاز و معقول جهت ترمیم و بازسازی تعیین می‌کند و سپس میزان درآمدی را که به دلیل وقفه در تجارت ازدست رفته است، بر اساس عوامل متعدد ذکرشده به‌ویژه با در نظر گرفتن سابقه آن تجارت و دیگر عوامل مؤثر بر میزان درآمد معین می‌نماید. در مرحله بعدی هزینه‌هایی که به دلیل توقف فعالیت پرداخت نشده (ذخیره شده) و همچنین عوایدی هرچند جزئی که در مدت تعلیق، صاحب آن تجارت به انحاء مختلف کسب کرده است، از درآمد تخمینی کسر می‌شود.^{۶۴}

نکته مهم دیگر در بحث ارزیابی و محاسبه خسارت، مربوط به پوشش‌های اضافی بیمه‌نامه است که در برخی از بیمه‌نامه‌ها پذیرفته می‌شود و در برخی دیگر پذیرفته و پرداخت نمی‌شود. پوشش هزینه‌های اضافی^{۶۵} هزینه‌هایی است که با هدف کاهش زیان یا بازیابی و جبران خسارت برای ادامه جریان فعالیت بنگاه تا زمان تعمیر لازم است و بیش از هزینه‌های معمولی و عادی است. این هزینه‌های اضافی شامل حقوق و دستمزد اضافی پرداخت‌شده، اجاره یک محل موقتی، هزینه‌های تجهیز یا بهره‌برداری از محل موقت، هزینه‌های ارزیابی اطلاعات و اوراق و اسناد از بین رفته، جابه‌جایی، هزینه‌های پاک‌سازی متعاقب حادثه و خسارت، و هزینه‌های آب و برق افزایش‌یافته تحت شرایط مشخصی هستند.^{۶۶} این هزینه‌های اضافی اصولاً از سوی شرکت‌های بیمه پرداخت نمی‌شوند و در مرحله ارزیابی مورد محاسبه قرار نمی‌گیرند^{۶۷}؛ مگر اینکه در بیمه‌نامه ماده خاصی صراحتاً به

63. Clark, Schirle, *op.cit.*, p. 89 and Also Andrew, Hecker, *op.cit.*, p. 645.

64. Clark, Schirle, *op.cit.*, pp. 64, 66.

65. Extra Expense Coverage.

66. Peter, Kanaris, *op.cit.*, p. 129.

۶۷. این امر در آرای محاکم هم منعکس شده است؛ از جمله پرونده

قابلیت جبران آنها و تحت شمول بیمه قرار گرفتن آنها اشاره کرده باشد.^{۶۸}

یکی از نکات بسیار مهم دیگر در مرحله ارزیابی و محاسبه خسارت، توجه به استثنایهای مربوط به پوشش‌های بیمه‌ای است. این استثنایها در محدود کردن مسئولیت شرکت‌های بیمه بسیار مؤثر هستند؛ بنابراین، لازم است که به‌دقت در بیمه‌نامه نسبت به آنها تعیین تکلیف شود و صراحتاً بر خروج آنها از پوشش بیمه تصریح گردد. از جمله این استثنایها که در آنها خسارت عدم‌النفع پرداخت نخواهد شد و در بیشتر بیمه‌نامه‌ها در امریکا مورد اشاره قرار می‌گیرد، مربوط به عواملی همچون اعتصابات و شورش‌ها، تعطیل شدن کسب و کار به دستور مقامات دولتی و قضایی، قطع آب و برق و گاز و دیگر خدمات شهری و دولتی و مانند اینهاست. در یکی از پرونده‌های مهم^{۶۹} که به‌واسطه قطع برق، سیستم‌های تهویه و فن‌ها از کار افتاده بود و حدود ۵۰۰ هزار جوجه تلف شده بود، دادگاه به خسارت وقفه تجاری رأی نداد، زیرا استدلال شرکت بیمه‌گر را پذیرفت که این خسارت بر اثر قطع برق رخ داده است و مشمول استثنایهای بیمه‌نامه است و خسارت ناشی از حوادث تحت شمول بیمه نبوده است؛ در نتیجه علت خسارت امری خارج از محل بیمه‌شده بوده است. در پرونده دیگری^{۷۰} به دلیل احتمال وقوع سیل، مقامات دولتی دستور تخلیه اجباری اداره بهداشت را صادر کردند. به نظر دادگاه، این تعطیلی به سبب اینکه ناشی از دستور مقام دولتی بوده، نه حادثی که مستقیماً تحت شمول بیمه قرار گرفته است، در نتیجه جزء استثنایهای پرداخت خسارت محاسبه شده است.^{۷۱} استثنای جبرانی دیگر زمانی است که بیمه‌گذار از طریق دیگری، مثلاً از صندوق خاص یا بیمه دیگری تمام یا بخشی از خسارت خود را دریافت کرده باشد یا از فعالیتش عوایدی دریافت کرده باشد^{۷۲} یا خسارت وارده به دلیل خطر تحت پوشش بیمه دیگری^{۷۳} رخ

Cal Corp v. Aetna Cas & Surety Co. 623 F.2d 1068 (3rd Cir, 1980).

68. Robert, Brennan & Laura, Conway, *op.cit.*, p. 66.

69. Red Bird Egg Farms Inc. v. Pennsylvania Manufacturers Indemnity co, 2001 WL 878321 (4th Cir).

70. Altru Health System v. American Proection Insurance Co, Ca, 238 F.3d 961 (8th Cir, 2001).

71. Paul, Hummer, *op.cit.*, pp. 308, 311, 312.

۷۲. به‌عنوان نمونه در برخی موارد با وقوع بلایای طبیعی، ساکنان محلی ممکن است به سمت هتل‌ها، مهمانخانه‌ها و رستوران‌های محلی واقع در محل حادثه هجوم ببرند و صاحبان این مشاغل با وجود آسیب دیدن تمام یا بخشی از محل کارشان در مدت جبران خسارت و ترمیم آسیب‌ها، اتفاقاً با افزایش درآمد مواجه باشند. در چنین مواردی برای جلوگیری از محاسبه مضاعف خسارت حتماً باید عواید حاصله در آن مدت از میزان نهایی خسارت پرداختی کسر گردد (Murllick et al, *op.cit.*, p. 6).

داده باشد، در این‌گونه موارد نیز به دلیل اجتناب از محاسبه مضاعف زیان، شرکت‌های بیمه پرداخت خسارت را رد می‌کنند.^{۷۴}

درنهایت یکی دیگر از نکات مهم مرحله ارزیابی میزان خسارت، توجه به امکان تقلیل زیان^{۷۵} از سوی زیان‌دیده (بیمه‌شده) است که به‌ویژه برای شرکت‌های بیمه دارای اهمیت بسیاری در کاهش میزان خسارت پرداختی است. تقلیل زیان، هم در کاهش میزان خسارت وارده و هم در کوتاه‌تر شدن دوره وقفه فعالیت می‌تواند اثرگذار باشد، به همین دلیل هم درنهایت به پرداخت خسارت کمتر به بیمه‌شده منتهی می‌شود. بیشتر بیمه‌نامه‌های وقفه تجاری حاوی شرط تقلیل زیان هستند؛ به این معنا که بیمه‌گذار باید در جهت کاهش آثار زیان ناشی از حادثه، اقدامات لازم را انجام دهد. اگر چنین اقداماتی امکان‌پذیر بوده باشد و

73. *Harrivers Paving and Construction Co v. Hardford Steam Boiler Inspection and Insurance Co*, 738 N.E.2d 463 (Ohio, App. 2000).

74. Paul, Hummer, *op.cit.*, p. 312.

نمونه این شروط در بیمه‌نامه‌های داخلی در خصوص عدم‌النفع خودرو این‌گونه طرح شده است:

ماده ۲- استثنائات: خسارت ناشی از خطرات زیر تحت پوشش این بیمه‌نامه نیست مگر آنکه در الحاقیه به نحو دیگری توافق شده باشد: ۱- خسارت مستقیم و غیرمستقیم ناشی از انفجارهای هسته‌ای ۲- خسارتهای ناشی از حوادث طبیعی نظیر: سیل، زلزله و آتشفشان ۳- خسارت ناشی از جنگ، اعتصاب، شورش و یا تهاجم ۴- هرگونه خسارت که در بیمه بدنه خودرو، بیمه مسئولیت مدنی دارندگان وسائط نقلیه موتوری و بیمه سرنشین زیر پوشش قرار می‌گیرد (به جز فوت و نقص عضو راننده) ۵- پرداخت هرگونه هزینه پزشکی ۶- جبران غرامت نقص عضو یا فوت و عدم‌النفع ناشی از حادثه رانندگی موضوع بند الف ماده ۲، در صورتی که ناشی از تحقق عوامل ذیل باشد از شمول تعهدات بیمه‌گر خارج می‌باشد:

۱-۶- به دلیل حمل مواد منفجره و یا مواد سریع‌الاشتعال یا اسیدی وارد شود، مگر آنکه موضوع بیمه مخصوص حمل آن باشد. ۲- در مسابقات اتومبیلرانی یا آزمایش سرعت وارد شود. ۳-۶- خسارتهایی که عمداً توسط بیمه‌گذار، ذینفع و یا راننده بوجود آید. ۴- حین گریز از تعقیب مقامات انتظامی، مگر آنکه گریز توسط متصرفین غیر قانونی باشد. ۵-۶- در صورتیکه راننده موضوع بیمه هنگام وقوع حادثه فاقد گواهینامه رانندگی باشد یا گواهینامه رانندگی وی باطل شده باشد و یا مطابق مقررات راهنمایی و رانندگی، گواهینامه راننده برای رانندگی با اتومبیل بیمه‌شده مناسب نباشد، اتمام اعتبار گواهینامه در حکم بطلان آن نیست. ۶-۶- خسارتهایی که طبق گزارش مقامات ذیصلاح به علت مصرف مشروبات الکلی و یا استعمال مواد مخدر یا روان‌گردان توسط راننده موضوع بیمه، به‌وجود آمده باشد. ۷-۶- بکسل کردن اتومبیل دیگر، مگر آنکه اتومبیل عامل مخصوص و مجاز به انجام این کار باشد و اصول و مقررات ایمنی رارعبایت کرده باشد. ۸-۶- برهم‌زدن نظم اجتماعی و اصول اخلاقی و امثالهم یا استفاده از وسیله نقلیه.

<https://www.bimehsara.com/%D8%A8%DB%8C%D9%85%D9%87%D9%85%D8%B3%D8%A6%D9%88%D9%84%DB%8C%D8%AA/%D8%A8%DB%8C%D9%85%D9%87%D9%85%D8%B3%D8%A6%D9%88%D9%84%DB%8C%D8%AA%D8%B9%D9%85%D9%88%D9%85%DB%8C/%D8%B9%D8%AF%D9%85%D8%A7%D9%84%D9%86%D9%81%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%86%D9%86%D8%AF%DA%AF%D8%A7%D9%86%D9%88%D9%85%D8%A7%D9%84%DA%A9%D8%A7%D9%86>

75. Mitigation of Damages.

بیمه‌شده آن‌ها را انجام ندهد، به میزانی که کاهش خسارت امکان‌پذیر بوده است از میزان خسارت پرداختی نهایی کسر می‌گردد. این اقدامات در جهت کاهش زیان می‌تواند از طریق راه‌های مختلفی انجام گیرد؛ مانند استفاده از ظرفیت اضافی تولید در محل، استفاده از ظرفیت اضافی در محل‌های دیگر تحت مالکیت یا بهره‌برداری این بنگاه، برون‌سپاری کلی یا جزئی عملیات تولید به اشخاص ثالث که محصول جایگزین یا مشابهی را برای تکمیل سفارشات خریداری می‌کنند، گذاشتن شیفت‌های کاری اضافی جهت جبران تولید از دست رفته و استفاده از ذخایر موجودی برای تحویل سفارشات و انجام تعهدات^{۷۶}.

نتیجه

بیمه‌های عدم‌النفع یا وقفه تجاری یکی از مهم‌ترین بیمه‌های موجود در سبد بیمه‌ای بسیاری از کشورهاست که به‌واسطه اهمیت و کاربرد بسیار زیاد آن، از آنها با عنوان بیمه‌های امنیت تولید نیز نام برده می‌شود. این بیمه‌ها بر اساس موضوع اموال و فعالیتی که تحت شمول بیمه قرار می‌گیرد می‌تواند طیف گسترده‌ای از کسب و کارها را پوشش دهد و امروزه دارای انواع متنوعی است. برای اینکه چنین بیمه‌هایی در کنار آثار مثبت اقتصادی و اجتماعی که برای جوامع دارد، برای شرکت‌های بیمه نیز دارای سودآوری لازم باشد، نحوه تنظیم مفاد این نوع قراردادهای بیمه بسیار مهم است؛ به‌ویژه آنکه بر اساس اصل مهم «تفسیر قراردادهای بیمه به زیان تنظیم‌کننده آن»، در صورت وجود هرگونه ابهام و تردید، این مقررات به زیان شرکت بیمه‌گر مورد تفسیر قرار می‌گیرد. تجربه کشورهای توسعه‌یافته در این زمینه در خصوص برخی از مهم‌ترین شرایط مندرج در این قراردادها می‌تواند الگویی برای کشورهای همچون ایران باشد که بر اساس مطالعات آماری صورت‌گرفته، سهم این نوع بیمه‌ها در بازارهایش تقریباً نزدیک به صفر است.

در مرحله ارزیابی میزان درآمد و سودآوری کسب و کارها، عمدتاً شرکت‌های بیمه‌ای که این نوع بیمه‌ها را ارائه می‌کنند به دو دسته عوامل داخلی و خارجی توجه نشان می‌دهند تا تخمین دقیق‌تری از میزان و حجم فعالیت مورد بیمه داشته باشند. از جمله عوامل داخلی،

76. Stan, Johnson et al, *op.cit*, p. 70.

توجه به ظرفیت و امکانات تولید، کمیت و کیفیت نیروی کار، حداکثر حجم تولید بنگاه، هزینه مواد اولیه، سرمایه در گردش، قابلیت فروش، میزان تبلیغات و غیره است و از جمله عوامل خارجی مدنظر، میزان رقابت در این صنعت، میزان عرضه و تقاضای این محصول در بازار^{۷۷}، نوسانات قیمت محصول در چند سال پیش از حادثه، سهم تولیدکننده از بازار یک محصول، میانگین درآمد در مقاطع متوالی گذشته و مانند اینهاست.

در مرحله تنظیم قرارداد بیمه چند بخش مهم باید مد نظر شرکت‌های بیمه قرار گیرد، از جمله توصیف دقیق خطرهای تحت پوشش و مال یا فعالیت تحت پوشش بیمه؛ توصیف دقیق میزان فعالیت و میانگین درآمد بیمه‌گذار بر اساس اطلاعات جمع‌آوری شده و اعلام خود بیمه‌گذار در قرارداد؛ تعیین دقیق دوره جبرانی یا دوره پوشش بیمه برای جبران خسارت؛ توجه به بحث رابطه سببیت، و سببیت غالب و مؤثر در وقوع حادثه؛ تفکیک مراحل مختلف تولید- در صورتی که موضوع بیمه مجموعه‌ای از فعالیت‌های تولیدی باشد؛ درج صریح و دقیق استثنای شمول بیمه و تصریح به عدم پرداخت هزینه‌های اضافی و عدم جبران خسارات مشابه عدم‌النتفع، از جمله ازدست دادن اعتبار تجاری یک بنگاه، ازدست دادن حجم فروش، مشتریان ثابت، بهره‌وری و مانند اینها.

در مرحله پس از وقوع خسارت نیز توجه به نکاتی همچون کسر کلیه عواید به‌دست آمده پس از حادثه- اعم از صندوق‌ها یا بیمه‌های دیگر، کسب درآمد موقت و غیره-، توجه به امکان یا عدم امکان تقلیل زیان از سوی بیمه‌گذار، بررسی دقیق امکان انتساب حادثه به خود زیان‌دیده یا عواملی خارج از خطرهای تحت شمول بیمه، ازدست دادن واقعی درآمد و نه صرفاً توجه به قطع تولید یا فعالیت و ورود واقعی خسارت یا آسیب به اموال تحت پوشش بیمه، در ارزیابی و جبران مناسب و معقول خسارت اثرگذار خواهد بود.

۷۷. اصطلاح بازار تعریف دقیقی ندارد، اما در معنای موسع خود، هر مکان یا سیستمی است که برای خریداران احتمالی کالا موجود باشد و بتوان با فروشندگان و خریداران ارتباط برقرار کرد. برای بررسی بیشتر این مفهوم، رک. علی آقایاری و همکاران، «شیوه انتزاعی محاسبه خسارات در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا با مطالعه تطبیقی در حقوق ایران»، مطالعات حقوقی معاصر، ش ۲۱ (۱۳۹۹)، ص ۷ به بعد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مأخذ

الف (منابع فارسی

- کتابها

۱. عبدی، مونا (۱۴۰۱). *خسارات غیرقطعی در نظام حقوقی ایالت متحده امریکا و تأملی در نظام حقوقی ایران*، تهران: شرکت سهامی انتشار.
۲. کریمی، آیت (۱۳۷۱). *بیمه اموال و مسئولیت*، تهران: دانشکده امور اقتصادی.

- مقالات

۳. آقایی، علی؛ رنجبر، مسعودرضا؛ ماندگار، مصطفی و عسگری، سید حکمت‌الله (۱۳۹۹). شیوه انتزاعی محاسبه خسارات در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا با مطالعه تطبیقی در حقوق ایران. *مطالعات حقوق تطبیقی معاصر*، ۱۱ (۲۱)، ۱-۲۴.
Doi: 10.22034/LAW.2020.12628
۴. بادینی، حسن (۱۳۹۰). بررسی قابلیت جبران ضرر اقتصادی در مسئولیت مدنی. *مطالعات حقوق خصوصی*، ۴۱ (۱)، ۵۹-۷۸.
Doi: 20.1001.1.25885618.1390.41.1.4.2
۵. بهرامی احمدی، حمید؛ ایزدپناه، مسیح و زارع رشکونیه، مسعود (۱۳۸۶). بیمه عدم‌النفع در حقوق ایران با مطالعه تطبیقی در فقه امامیه و حقوق انگلستان. *صنعت بیمه*، ۴ (۸)، ۳-۳۳.
۶. جلالی لواسانی، احسان و اسدالله‌زاده بالی، میر رستم (۱۳۸۸). بیمه عدم‌النفع و بررسی عوامل مؤثر بر تقاضای آن. *تازه‌های جهان بیمه*، (۱۴۰ و ۱۴۱)، ۱۵-۲۷.
۷. رمضان، حمید و علوی وفا، حمید (۱۳۹۵). چالش‌های داخلی فرا روی صنعت بیمه کشور در شرایط بحرانی: مطالعه موردی رشته بیمه آتش‌سوزی در شرکت بیمه آسیا. *پژوهش‌های بیمه‌ای*، (۲)، ۱۴۵-۱۸۱.
Doi: 10.22054/IRISK.2019.18586.1016
۸. سکوتی، رضا و شمالی، نگار (۱۳۹۰). جایگاه عدم‌النفع در نظام حقوقی ایران. *مطالعات حقوق تطبیقی معاصر*، ۲ (۲)، ۷۹-۹۸.
۹. شهبازی، محمدحسین؛ اکبری دهنو، میثم؛ حاجیان، هانی (۱۴۰۲). مطالعه تطبیقی عدم‌النفع در فقه و قوانین آئین دادرسی ایران. *حقوقی دادگستری*، ۸۷ (۱۲۱)، ۱۱۵-۱۴۴.
Doi:10.22106/JLJ.2022.544864.4578

۱۰. مشایخی، بیتا و منتی، وحید (۱۳۹۲). بررسی عوامل مؤثر بر نوسان‌پذیری سود. *حسابداری مالی*، (۲۰)، ۶۶-۸۹.
۱۱. ملکوتی، کاظم (۱۳۸۴). آشنایی با بیمه عدم‌النفع ماشین‌آلات. *پیام بیمه*.
۱۲. موسوی، سید محمدصادق؛ خزائی، علی؛ دهقان، سید هادی (۱۳۹۷). بررسی تطبیقی خسارت اقتصادی و عدم‌النفع. *پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب*، ۵ (۲)، ۱۳۹-۱۷۰.
Doi: 10.22091/CSIW.2019.3413.1424
۱۳. میرشکاری، عباس و عبدی، مونا (۱۴۰۲). تمایز عدم‌النفع و تفویت منفعت: با تأکید بر نقد و تحلیل دادنامه‌های شعبه ۲۰ دادگاه عمومی حقوقی تهران و شعبه ۸۰ دادگاه تجدیدنظر استان تهران. *نقد و تحلیل آرای قضائی*، ۲ (۳)، ۱۹۲-۲۱۷.
Doi: 10.22034/ANALYSIS.2023.2005306.1015
۱۴. میرشکاری، عباس و مددی، سعید (۱۴۰۲). بررسی دو پرونده درباره عدم‌النفع. *تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی*، ۶ (۱۸)، ۸۷-۱۱۴.
Doi: 10.22034/law.2023.1989711.1223
۱۵. میهن‌یار، محمد (۱۳۶۶). بیمه ماشین‌آلات صنعتی. *بیمه مرکزی ایران*، (۱).
Doi: civilica.com/doc/995610

ب) منابع انگلیسی

16. Brennan, Robert & Conway, Laura (2003). Business Income Insurance Coverage. *The Brief*, 32 (4), 65-74.
17. Cohen, D. & Anderson, R. (2000). Insurance Coverage for Cyber-Loss. *Tort & Insurance Law Journal*, 35 (4), 891-927.
18. Eisenhofer, Jay (1998). A Healthy Policy: What Kind of Insurance Does Your Client Company Need Against the Y2K Bug? , *Business Law Today*, 80 (1), 22-26.
19. Gatzertx, Nadine & Schmit, Joan & Kolb, Andreas (2016). Assessing the Risk of Insuring Reputation Risk. *Journal of Risk and Insurance*, 83 (3), 641-679.
20. Hecker, Andrew (1977). Business Interruption Losses: An Overview. *The Forum*, 12 (2), 629-646.

21. Hoey, James; Ozog, Edward; Schaeffle, William (1985). Management of a Complex Business Interruption Case. *Insurance Counsel Journal*, 52 (4), 678-683.
22. Hummer, Paul (2002). Basics of Business Interruption Insurance: The Ins and Outs of Tricky Coverage. *Defense Counsel Journal*, 62 (3), 307-315.
23. Johnson, Stan; O'Toole, Kevin; Skweres, Michael (2021). Business Interruption Challenges and Solution. *AIRA Journal*, 34 (3).
24. Kanaris, Peter (2007). Analytical Approach to Business Interruption, Extra Expenses and Civil Authority. *Tort Trial & Insurance Practice Law Journal*, 43 (1), 113-138.
25. Liedtke, M.P. (2007). What's Insurance to Modern Economy? *The Geneva Papers on Risk and Insurance*, 32 (2), 211-221.
26. Miller, Alan (1975). Business Interruption Insurance: A Legal Primer. *Drake Law Review*, 27 (4), 799-808.
27. Murlick, Brad; Glinsky, Marshall; Hans, Pamela (2016). How to Recover Business Interruption Losses. *Insurance Coverage Litigation*, 26 (4), 1-8.
28. Newman, Z & Ellis, A. (2012). Primer on Recovery Lost-Profit Damages. *Business Torts Litigation*, 20 (1), 1-15.
29. Schirle, Clark, (2007), Time Element Coverages in Business Interruption Insurance, *The Brief*, 37 (1), 1-12
30. Teague, J. (1968). Recent Options on Business Interruption, American Bar Association: Section of Insurance. *Negligence and Compensation Law*.
31. Williams, John & Covington, James (1963). Coverage of Manufacturers Profits under Business Interruption Endorsement. *Insurance Counsel Journal*, 30 (2), 212- 230.
32. Wylie, Joseph & Fahy, Christopher (2007). Proving and Defending Lost-Profits Claims. *American Bar Association, Section of Litigation*, 7-13.
33. Zajdenweber, Daniel (1996). Extreme Values in Business Interruption Insurance. *Journal of Risk and Insurance*, 63 (1), 95-110.